УДК 631.15:332.2

АСТРЕМСЬКИЙ А.В.
Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили, аспірант*

РАЦІОНАЛЬНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК НАПРЯМ ЗБЕРЕЖЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ

У статті відмічені найбільш значущі процеси, що спричиняють деградацію земельних ресурсів. Запропоновано нові підходи щодо оцінки функціонування ландшафтів. Розроблено пропозиції щодо оптимізації агроландшафтів на основі раціонального використання та охорони земель.

In the articles marked the most meaningful processes which draw degradation of the landed resources. New approaches are offered in relation to the estimation of functio-g of landscapes. Suggestions are developed in relation to optimization of агроландшафтів on the basis of rational викорситання and guard of earths.

Постановка проблеми. Гострота проблем, пов'язаних з раціональним використанням земельних ресурсів, нині турбує кожного члена українського суспільства. Теорія і практика екстенсивного використання природних ресурсів, у тому числі земельних, не виправдала себе. Результат такого використання проявляється в деградації ґрунтового покриву: третина орних земель зазнає процесів ерозії і дефляції, в результаті чого знижується врожайність культур; майже всі землі України піддаються забрудненню; значна частина земель підтоплюється й ін. Йдеться про те, що нині пріоритет повинен надаватися охороні земель, збереженню й відтворенню родючості ґрунтів. Багатоаспектний характер цієї природничо-наукової і соціально-економічної проблеми потребує системної орієнтації у дослідженні та вирішенні практичних завдань щодо раціонального використання й охорони земель.

Аналіз останніх публікацій. Вагомий внесок у з'ясування розвитку економічних поглядів на раціональне використання й охорону земель зробили такі відомі вчені, як В.В. Горлачук, А.С. Даниленко, І.Р. Михасюк, П.Т. Саблук, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк та ін. В їхніх працях розроблені методи управління, практична реалізація заходів, спрямованих на поліпшення використання земель. Проте нині відчувається брак монографічних досліджень у контексті раціонального землекористування, управління процесами його раціоналізації, відсутні теоретико-методологічні та методичні аспекти розв'язання цієї проблеми. Тому обрана тема дослідження відрізняється актуальністю.

Результати досліджень та їх обговорення. Аналіз сучасного стану використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального землекористування, оскільки сільськогосподарські угіддя в Україні характеризуються великим ступенем розораності. Так, у зоні Степу цей показник сягає 81 %; у лісостеповій зоні розораність сягає 82 %; у зоні Полісся вона становить 66 % [1]. У цілому по Україні сільськогосподарські угіддя становлять 69,2 % від загальної площі земель, а рівень розораності – майже 54 %. Такого рівня розораності не має жодна розвинена країна світу. Наприклад, у США розораність складає 20 %, в Австралії – 10,1 %, Великобританії – 35,5 % [2].

В Україні, за даними Держкомзему (нині Державного Агентства земельних ресурсів), щорічні втрати грунту становлять близько 600 млн. тонн, у тому числі понад 20 млн. тонн гумусу; 0,5 млн. тонн азоту; 0,4 млн. тонн фосфору і 0,7 млн. тонн калію. При цьому з одного гектара втрачається 500 – 700 кг поживної речовини, що в 2,3 разу більше, ніж вноситься з добривами [2]. Це свідчить про найвищий ступінь прояву ерозійних процесів.

Ерозія є не тільки безпосередньою причиною зниження продуктивності землі, а й фактором пошкодження посівів, доріг; вона зменшує репродуктивність водойм, погіршує умови водопостачання міст і сіл. Значну шкоду антропогенна

* Науковий керівник – В.В. Горлачук, доктор економічних наук, професор, академік АЕНУ

ерозія завдає біосфері, оскільки суттєво послаблюються важливі біологічні функції основної складової продуктивності землі – ґрунтового покриву.

За даними Миколаївського головного управління земельних ресурсів, у 2007 році майже 815 тис. га або 48 % орних земель знаходилось на ерозійно небезпечних площах. Зазначимо, що поширення водної ерозії в області зростає щорічно на 14-14,5 тис. га. Це важко позначилося на структурі земельних угідь, структурі агроформувань. Було проігноровано елементарні вимоги до екологізації землекористування, зокрема, і довкілля в цілому.

З огляду на це нами проведено дослідження існуючого в Миколаївській області рівня стабільності екосистем, який свідчить не на користь того, що землекористування адаптовані до зовнішнього середовища.

Розрахунок коефіцієнта екологічної стабільності територій Миколаївської області в 2006 році

Угіддя	Коефіцієнт екологічної стабільності території	Площа угідь, тис. га	$\sum K_{1i} \times P_i$	Примітка
Рілля	0,14	1697,7	237,7	K_p=0,7
Багаторічні насадження	0,43	34,4	14,8	
Сіножаті	0,62	4,1	2,5	
Пасовища	0,68	269,4	183,2	
Ліс	1,00	127,4	127,4	
Під водою	0,79	127,6	100,8	
Забудовані території та дороги	0,00	176,9	–	
Відкриті землі без рослинного покриву	0,14	21,1	3,0	
Всього	´	2458,6	669,4	

На основі розрахунків видно, що коефіцієнт екологічної стабільності Миколаївської області становить 0,39 (669,4/(2458,6´0,7)), що свідчить про нестійку стабільність території.

Зазначимо, що коефіцієнт екологічної стабільності території України становить 0,40; Волинської області 0,63 [3, с. 62].

Значної екологічної шкоди також зазнають грунти внаслідок їх забруднення викидами промисловості та використання в аграрному секторі засобів хімізації. Ситуація із забрудненням території ускладнилася після аварії на Чорнобильській АЕС. Радіонуклідами забруднено понад 4,6 млн. га земель у 74 районах 11 областей, у тому числі 3,1 млн. га ріллі. З використання вилучено 119 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 65 тис. га ріллі. Понад 12 % орних земель мають показники забруднення в діапазоні від 0,1 до 15 Ні/нм [4].

Слід зазначити, що основною причиною забруднень від застосування хімічних засобів захисту рослин та мінеральних добрив є не надмірна кількість їх внесення, а порушення в технології застосування і в співвідношенні між основними елементами живлення. За підрахунками українських вчених, хімічну меліорацію необхідно проводити на площах не менш як 1,85 млн. га, в тому числі вапнування кислих грунтів – 1,5 млн. га та гіпсування солончаків – 0,35 млн. га. Необхідно вносити близько 8 млн. тонн вапнякових матеріалів та 2 млн. тонн гіпсу [4].

Негативну тенденцію з внесенням як мінеральних, так і органічних добрив в Україні характеризують такі дані. За останні десять років по Україні в середньому кількість внесених органічних добрив у розрахунку на один гектар посівної площі скоротилась у 6 разів (знизилася від 8,6 тонни на один гектар у 1992 році до 1,3 тонни в 2002 році), а мінеральних – у 8 разів. У деяких регіонах зниження цього показника ще значніше. Наприклад, у Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській областях внесення мінеральних добрив зменшилося до 7-9 т/га. У цих же областях та ще в Одеській і Херсонській спостерігається критична межа із внесенням органічних добрив (лише 0,2 – 0,7 т/га) [5]. Такий стан з підживленням грунту мінеральними добривами зумовлений дефіцитом коштів у товаровиробників, а органічних – значним скороченням поголів'я тварин. Найближчими роками в рослинництві спостерігатиметься негативний баланс поживних речовин у грунті, а отже, зниження врожайності сільськогосподарських культур.

Тобто можна констатувати той факт, що нині вітчизняне сільське господарство не спроможне високоефективно використовувати наявні орні землі. Значні площі засіваються, але через нестачу необхідних ресурсів на них збирають низькі

врожаї або й зовсім залишають їх незібраними, ґрунти виснажуються і деградують.

Тому господарствам необхідно науково-обґрунтовано розміщувати посіви сільськогосподарських культур з урахуванням екологічної придатності земель для їх вирощування. Доцільно вивести частину земель з активного господарського обороту і, залежно від їх стану, визначити характер подальшого функціонування або тимчасового виведення з обороту для поліпшення з наступним поверненням до природних кормових угідь з метою одержання дешевих кормів.

Висновки і пропозиції. Здійснивши еколого-економічний аналіз землекористування в Україні, можна зробити висновок, що незадовільний стан сільськогосподарських угідь свідчить про невідкладність заходів щодо екологічного оздоровлення земель, необхідність найшвидшого запровадження і широкого використання у виробництві екологобезпечних, природоохоронних і ресурсозберігаючих технологій.

Вирішення екологічних проблем раціонального землекористування повинно забезпечуватись на основі комплексного ландшафтно-екологічного підходу організації сільськогосподарського землекористування при максимальному використанні потенційних можливостей навколишнього середовища, без порушення при цьому гармонії суспільства і природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горлачук В.В. Управління землекористуванням. – К.: Іліон, 2006. – 376 с.
2. Даниленко А.С. Основні напрями удосконалення земельних відносин та їх роль у формуванні стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – С. 61.
3. Лазарєва О.В. Парадигма розвитку землеустрою в системі управління землекористуванням // Економіка АПК, 2006. – № 10. – С. 59-63.
4. Пилипенко О.О. Ефективність використання сільськогосподарських угідь в умовах запровадження ґрунтозахисних технологій // Економіка АПК, 2002. – № 8. – С. 69-73.
5. Ратошнюк Т.М. Основні напрями збереження і підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь // Економіка АПК, 2001. – № 1. – С. 31-36.